

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

In de nieuwe wereld vallen emoties en ideologisch geraas weg

In gesprek met Frank Ankersmit & James Kennedy

door *Marcel ten Hooven*

Hoofdredacteur *Christen Democratische Verkenningen*.

Hoe zal de wereld eruitzien nu de machtspositie van de Verenigde Staten tanende is? Herleeft '1648' of '1914'? Hoe het ook zij, in deze nieuwe wereld is een Nederlandse politiek die zich bekommert om mensenrechten volgens historicus Frank Ankersmit een vorm van oude politiek: 'Ons pieplandje is echt niet goed bij zijn hoofd als het een groot land als China de les gaat lezen over de mensenrechten.' Collega James Kennedy trekt andere lessen uit de geschiedenis. Nadruk op een morele dimensie in de buitenlandpolitiek is, misschien meer dan ooit, op zijn plaats: 'Mensen hebben er belang bij dat een leidende natie als de VS een fatsoenlijke morele standaard vertegenwoordigt.'

Frank Ankersmit zegt dat de wereldorde na het einde van de 'Washingtonconsensus' hem doet denken aan 1648. James Kennedy daarentegen ziet in de nieuwe machtsverhoudingen op de wereld eerder parallellen met 1914. Hoe het ook zij, ondanks alle verschillen tussen de Vrede van Westfalen van 1648 en het begin van de Eerste Wereldoorlog in 1914, zijn Ankersmit en Kennedy het erover eens dat uit beide historische gebeurtenissen lessen voor het heden zijn te trekken.

Die lessen betreffen de tanende machtspositie van Amerika. Hoewel niet per se

instabieler, zal de wereld zonder de hegemonie van de VS een andere zijn. Het Amerikaanse rolmodel voor democratie, rechtsstaat en economie boet aan wervende kracht in. Ook zal het lastiger worden om verreikende beslissingen over het lot van de mensheid te nemen, bij gebrek aan een grootmacht die zijn wil aan andere landen oplegt. Dat heeft voordelen, zo zullen Ankersmit en Kennedy in de loop van hun discussie concluderen, maar die vallen in het niet bij het grote nadeel dat de kans om een ecologische wereldcatastrofe af te wenden

miniem wordt. Ankersmit doet de aftrap voor het gesprek, met het trekken van een historische parallel tussen 1648 en 2008.

ANKERSMIT ‘De Vrede van Westfalen maakte een einde aan het universalisme van de katholieke religie en markeerde daarmee ook de erkenning van religieuze verdeeldheid. Deze gaf een impuls van jewelste aan de vorming van de natiestaten, een proces dat zich al sinds het einde van de middeleeuwen voltrok. Een universalistische wereld werd vervangen door *het concert van de Europese naties*, in de woorden van Leopold von Ranke, een multipolaire orde waarin een soort machtsevenwicht ontstond.¹ Dat lijkt op de situatie nu en kan daarmee een gids voor onze duiding vormen. De rol van het katholicisme dat zijn hegemoniale positie kwijtraakte, valt in dit beeld toe aan het neoliberalisme van de zogenoemde Washingtonconsensus, met zijn rotsvaste geloof dat dankzij vrijhandel het aardse paradijs van vrijheid, welvaart en democratie binnen handbereik ligt. Dat geloof zou alle naties voor zich winnen. En de paus van die bovenationale orde was de Amerikaanse president. Het was een mooi, misschien haalbaar model, mogelijk zelfs het enige model dat de komende ecologische catastrofe nog had kunnen afwenden. En dan past ons niets dan rouw over het instorten ervan.’

‘Maar de VS zelf ondergroeven het, door het in strijd met de universalistische logica voor eigen belang en eigen nationale doeleinden te exploiteren. Daar ligt de wereldhistorische betekenis van George W. Bush. De universalistische betovering is gebroken, en ook Obama zal dat niet ongedaan kunnen maken, nu de kredietcrisis een einde heeft gemaakt aan de Washingtonconsensus. Zoals na 1648 gebeurde, zal de wereld uiteenvallen in een aantal blokken die proberen met elkaar een machts-evenwicht in stand te houden. Dat betekent

dat een natie die probeert de hegemonie te veroveren, steeds automatisch een coalitie van tegenkrachten in het leven zal roepen. Denk aan de pogingen van Spanje, Frankrijk en Pruisen in de zeventiende en achttiende eeuw om dat te doen. In deze tijd zal Amerika van een koude kermis thuiskomen, als het de tekenen niet verstaat en meent dat zijn streven naar hegemonie even vanzelfsprekend zal worden aanvaard als vóór 2008. Het hegemonialisme van de VS noopte vóór 2008 tot onderwerping, nu tot verzet. Het heeft zijn universalistische bekoring immers verloren.’

‘In de multipolaire orde van na 2008 zal zich een aantal sferen uitkristalliseren, rond Japan, China, Rusland, India, de EU, de VS. Elk zullen zij hun eigen vorm van kapitalisme hebben, met een dito opvatting over de relatie tussen staat en economie. Dat zal hun harde kern zijn. Zij zullen niet geneigd zijn om die op te geven, maar evenmin zullen zij die tot inzet maken van hun onderlinge concurrentie. Wat dat betreft vind ik zo’n multipolaire orde wel een vooruitgang. Conflicten zullen niet meer zo ideologisch beladen zijn. De relaties tussen staten worden praktischer van aard, zakelijk. Het tijdperk van *regime change* is voorbij. Inzet zal steeds zijn, zoals in het Europa van na 1648, te voorkomen dat één van de sferen superieur wordt en zijn wil aan de andere kan opleggen. De tijd van het machts-evenwicht komt dus weer terug. Als het niet zo was dat hiermee dat probleem van de ecologische crisis onoplosbaar wordt, zou ik wel willen spreken van vooruitgang.’

KENNEDY ‘Hoe mooi ik het betoog van Ankersmit ook vind, ik denk bij 2008 toch eerder aan 1914 dan aan 1648. Aan het ten onder gaan van Groot-Brittannië als het financiële centrum van de wereld. Het land kon zijn inspanningen in de Eerste Wereldoorlog niet betalen en degradeerde van een *creditor nation* naar een *debtor nation*. Het

FOTO: DIRK HOL

James Kennedy

kwam financieel echt in de puree en werd in dat opzicht afhankelijk van andere landen, de Verenigde Staten voorop. Het duurde dertig jaar, tot de wereldconferentie over een nieuw monetair systeem in Bretton Woods, voor er met de VS een nieuwe financiële leider van de wereld opstond. Na de Eerste Wereldoorlog waren de Amerikanen niet in staat, of wilden zij niet in staat worden gesteld, om die leidende rol te spelen, maar na Bretton Woods in 1944 wel. Die leidende financiële rol lijkt nu, na 2008, uitgespeeld, hoewel je altijd voorzichtig moet zijn met zulke uitspraken. Er zijn de laatste zestig jaar wel meer momenten geweest waarop de dominante positie van de VS twijfelachtig was. Ten tijde van de Vietnamoorlog, bijvoorbeeld, toen de Amerikaanse regering heeft moeten bedelen om de dollar een beetje op niveau te houden.'

De economische crisis heeft het Angelsaksische kapitalisme minder overtuigend gemaakt als economisch rolmodel. Het is natuurlijk geen best voorbeeld, als een systeem zo hard ineens blijkt te kunnen klappen als met dit stelsel eind 2008 gebeurde. Maar heeft Amerika door de War on Terror niet ook als moreel rolmodel voor een fatsoenlijke rechtsorde aan waarde ingeboet? Is dat niet net zo'n beslissende wending als de crisis van 2008?

ANKERSMIT 'Het eigenaardige van Amerika is dat als het oorlog voert, dat ook meteen een ideologische strijd is tegen een vijand die het echt haat. Die vijand moet worden verpletterd, vermalen. Die vijand is de incarnatie van het Kwaad, zegt men. Dat is wat de Amerikanen altijd sterk hebben gehad. Van-

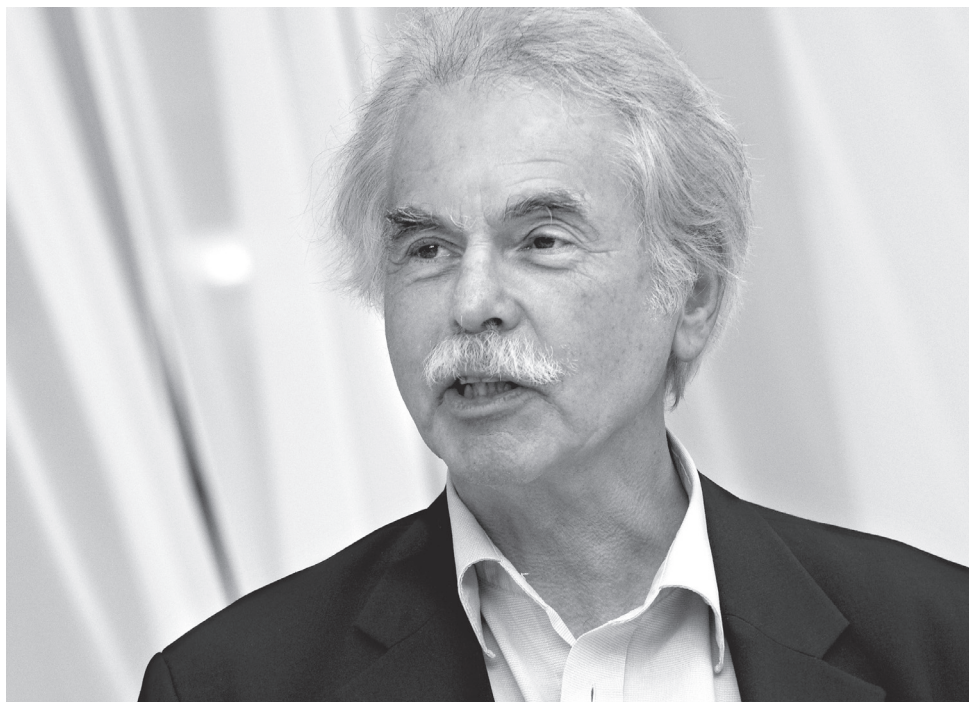

FOTO: DIRK HOL

Frank Ankersmit

daar dat er, dunkt mij, altijd een element van irrationalisme in de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten heeft gezeten. Dat irrationalisme heeft zich duidelijk gemanifesteerd in die *War on Terror*. Dat was ook een strijd tegen het Kwaad, vertegenwoordigd in die *Axis of Evil*.’

‘Zo’n ideologisch geladen kijk op oorlog komt niet toevallig van een land dat vanuit een unilaterale positie het globale welzijn wil dienen. De Verenigde Staten en de Amerikaanse politiek gaan altijd uit van de gedachte: “Eigenlijk hebben wij gewoon gelijk. Er is helaas een aantal landen in de wereld die dat maar niet willen zien, daar zullen we mee moeten leven. Behalve wanneer het te gek wordt, dan slaan we er hard bovenop.” De geschiedenis van de Verenigde Staten is getekend door dat godsdienstig geïnspireerde idee van de *city upon a hill*, een baken

in een woestijn, een uitverkoren gemeenschap die voor de buitenwereld een voorbeeld moest zijn van een ware, naar Gods voorschriften levende samenleving.’

‘Dat zelfbeeld harmonieerde met dat bipolaire model dat het wereldtoneel beheerste ten tijde van de Koude Oorlog. Toen ging het ook om de vraag hoe de wereld eruit moest zien, Sovjet-communistisch of Amerikaans en kapitalistisch. Achteraf moeten we erkennen dat we meededen met iets van de Amerikanen wat niet zo Europees is. Want wij Europeanen hebben dat strijdvaardige niet zo erg. Wij zijn niet zo geneigd om conflicten met andere naties zo zwaar te beladen met ideologie. Aan die *War on Terror* hebben wij hier dan ook nooit echt enthousiast mee gedaan. Er zijn altijd wel politici die staan te kwispelen voor de Amerikanen, zoals bij ons Maxime Verhagen, maar de bevolking

heeft niet zoveel op met dat idee dat we daar in Uruzgan, in Irak en in Iran een of andere verschrikkelijke vijand moeten bevechten, in wie de duivel is gereïncarneerd.’

KENNEDY ‘Inderdaad, de Amerikaanse manier van oorlog voeren heeft altijd een sterke ideologische, om niet te zeggen idea-

.....

*Buitenlandpolitiek in een
 democratie heeft altijd een
 dark side*

listische component. Henry Kissinger is van meet af aan erg kritisch over dit problematische aspect van de Amerikaanse politiek. Ook het feit dat de buitenlandse politiek van de VS onderhevig is aan democratische politiek heeft zijn *dark side*. Een door een democratie ontketende oorlog is niet zelden een oorlog met veel slachtoffers. Want zij kan die oorlog alleen voeren als zij het volk ervoor weet te mobiliseren. Daartoe moet zij de dreiging zwaar aanzetten en er vol tegenaan gaan. Daar staat tegenover dat als het verkeerd gaat met deze oorlogen, vroeger of later correctie volgt. Ik ken geen ander land dan de VS dat zó zelfkritisch is over de eigen oorlogen en bereid is de eigen excessen te erkennen.’

Kijk naar het verloop van het debat over Vietnam, kijk naar Irak.

KENNEDY ‘U zegt het. Dat waren gewoon mislukkingen en daar kwam dan ook de reactie van het volk op. Laat, misschien wel te laat, maar het gebeurde wel. Een democratie probeert van zulke ervaringen te leren. Dat was al zichtbaar tijdens de tweede termijn van Bush, met de andere koers die zijn regering voer en met de benoeming van een aantal gematigde politici op sleutelposities

in de buitenlandse politiek. Obama zet die beleidswending versterkt door.’

‘Laten we eens naar onszelf, hier in Nederland, kijken. Wat mij opvalt in Nederland de laatste jaren, is dat er zo’n vrees bestaat voor de islam. Dat angstgevoel is hier aanzienlijk sterker aanwezig dan in de Verenigde Staten. Nederland heeft een grote behoefte aan een gevoel van veiligheid en dat maakt Nederlanders enorm alert op elk teken van mogelijke radicalisering van hun islamitische medeburgers. De kranten staan hier bol van vrees voor islamisering, voor radicalisme. Ik ben beducht voor zo’n binnenlandse variant van de *War on Terror*, zoals ik die hier meen aan te treffen. In Amerika is de vrees vooral gericht op het buitenland, in Nederland is hij naar binnen gekeerd. Mensen ervaren zo’n binnenlandse dreiging altijd als enger dan een buitenlandse.’

Je kunt zeggen dat de Amerikanen met de verkiezing van Obama een daad van zelfcorrectie hebben gepleegd. Ze hebben ingezien dat de War on Terror niet heeft gebracht wat ze ervan verwachtten en dat Amerika zijn morele gezag in de waagschaal heeft gesteld. Je kunt de verkiezing van Obama zien als een tegenzet door het volk zelf. Maar daarmee is het verhaal nog niet uit. Een complicerende factor is dat het kapitalistische systeem zijn grenzen ver te buiten is gegaan. De vrijheid in het kapitalisme is zozeer misbruikt dat het zich tegen dat systeem zelf kan keren. Het is de vraag of we daar nu zo gelukkig mee moeten zijn. De reactie kan doorslaan naar een minder vrijheidslievende orde met veel overheid en weinig particulier initiatief.

ANKERSMIT ‘Ik juich het toe dat er voor alternatieven nu in ieder geval ruimte is. We hebben een tijdlang gedacht dat er maar één variant van het liberale kapitalisme bestond,

de Washingtonconsensus. Een cruciaal gegeven van 2008 is dat we daarbij vraagtekens moeten zetten. Iedereen kan op zoek naar zijn alternatieve vorm van kapitalisme.’

KENNEDY ‘Er zijn allerlei varianten op het kapitalisme. Brazilië, Rusland, India en China, de zogeheten BRIC-landen, geven daarvan elk een voorbeeld, zoals eerder al de Europese vormen van kapitalisme en het Japanse model een alternatief boden met veel meer samenwerking tussen markt en staat, niet alleen in het economisch leven, maar ook in het sociaal-maatschappelijke leven. In retrospectief hebben we eigenlijk maar een paar jaar gedacht dat één neoliberal model onze toekomst zou zijn, een soort

.....
*De VS zijn de bedelaar die
constant geholpen moet
worden, China is degene die de
arme drommel ondersteunt*
.....

van *end of history*. Zulke perioden van zelfbedrog zullen nooit lang standhouden. Al spoedig zullen nieuwe scheidslijnen zichtbaar worden. Meestal zullen dat scheidslijnen zijn die er al lange tijd waren maar die we even niet zagen.’

ANKERSMIT ‘Dat is interessant, wat je daar zegt. In een multipolaire wereld zullen de ogen eerder opengaan voor wat al langer de realiteit is. Bijvoorbeeld dat de Verenigde Staten en China elkaar nu meer dan ooit omarmen. De VS zijn de bedelaar die constant geholpen moet worden, China is degene die de arme drommel ondersteunt. Dat een land als Amerika zich dat heeft laten overkomen, dat zo’n trots land met zo’n geschiedenis zich uitverkooppt aan een land als China, heeft volgens mij zijn gelijke in de geschiedenis niet. Een treurig tafereel. Bij de verhouding met China hebben de VS nu veel

meer belang dan bij de relatie met Europa. Dan ligt het in de logica der dingen dat Europa de blik naar het Oosten wendt en zegt: “Wij hebben eigenlijk niet zoveel wat de Amerikanen interesseert en de Amerikanen hebben niet zoveel wat ons interesseert, behalve misschien wat films en computers en dergelijke. Maar die Russen hebben wel een hoop wat ons interesseert, zoals die olie en de enorme ruimte die daar is. Dus is het voor ons veel voordeliger om ons op de Russen te oriënteren dan op de Verenigde Staten.” Dat lijkt mij een heel verstandige politiek. Dat is een voordeel van die meer ontspannen multipolaire wereld. Een heleboel emoties en ideologisch getier en geraas vallen daarin weg en men kijkt gewoon pragmatisch naar wat zijn directe belangen zijn. Zo was het ook in de zeventiende en achttiende eeuw. De koningen regeren de naties, maar het *Raison d’État* regeert de koning.’

‘Wat zijn dan de Europese belangen? Men zal tot de ontdekking komen dat die oude band met de Verenigde Staten, die gedeelde geschiedenis en de focus op democratie en mensenrechten, allemaal heel fraaie verhalen zijn, maar vanuit het perspectief van *Raison d’État* ondergeschikt aan alles wat een wending naar het Oosten ons kan bieden.’

Dat is uit het oogpunt van belangenpolitiek een logische redenering. Maar heeft buitenlandpolitiek niet ook een morele kant? Het zou wel treurig zijn als Europa zich omwille van zijn directe belang minder druk maakt om verworvenheden als mensenrechten, democratie, rechtsstaat.

ANKERSMIT ‘Dat is allemaal oude politiek.’

Dat is wel een heel somber perspectief.

ANKERSMIT ‘Dat vind ik helemaal niet somber.’

Nee?

ANKERSMIT ‘Al dat praten van minister Verhagen over mensenrechten, daar lacht iedereen toch om?’

Dit moet u toelichten.

ANKERSMIT ‘Het heeft wellicht zin als een groot land tegen een klein land zegt dat het de mensenrechten moet respecteren. Een groot land tegen een ander groot land ligt al heel moeilijk. Amerika tegenover China bijvoorbeeld. Maar ons pieplandje is echt niet goed bij zijn hoofd als het een groot land als China de les gaat lezen over de mensenrechten. Dan maken we ons alleen maar belachelijk. Zo is het met deze dingen.’

KENNEDY ‘En als Europa dat doet?’

ANKERSMIT ‘Dan ook.’

KENNEDY ‘Daar valt toch wel het een en ander op af te dingen. De Verenigde Staten fungeren nog altijd als een voorbeeld van een democratie. Dat is een van de redenen waarom de VS meer boosheid wekken dan andere landen als zij de mensenrechten schenden. Vandaar ook die enorme belangstelling, overal ter wereld, voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Ik weet niet in welke mate die voorbeeldfunctie nu minder zal worden. Ik denk dat er in het buitenlandbeleid nog altijd ruimte is voor de morele dimensie, voor mensenrechten, democratie, rechtsstaat. Het wordt ingewikkelder, dat wel. Met hoeveel nadruk moeten de VS praten over de mensenrechten in China? Aan de ene kant hebben ze daar handelsbelangen, aan de andere kant moeten ze hier iets over blijven zeggen.’

Een van de eerste dingen die Obama's minister van Buitenlandse Zaken, Hillary Clinton, deed was dat belang relativeren als het gaat om China.

KENNEDY ‘Ja, als het gaat om China. Amerikanen zullen minder vaak en omzichtiger praten over mensenrechten in China.’

ANKERSMIT ‘Gladstone las in de negentiende eeuw ook de hele wereld de les over wat er immoreel en verkeerd was. De premier van Groot-Brittannië kon dat als hegemonale macht van zijn tijd doen, evenals de Verenigde Staten een eeuw later. In de periode van de Koude Oorlog hadden de VS de te meer redenen mensenrechten boven aan hun agenda te zetten. Want die moest natuurlijk ook in belangrijke mate ideologisch worden uitgevochten.’

‘Nu, na de implosie van de Amerikaanse hegemoniale macht en het herstel van het *Raison d'État* als ordenend element in de buitenlandpolitiek, zullen de mensenrechten nog wel bruikbaar zijn, maar dan als politiek pressiemiddel. Als een staat zijn tegenstander het leven zuur kan maken door te zeggen: “Het is op het terrein van de mensenrechten een beetje een zootje bij jullie”, dan zal hij dat doen. Maar het is een illusie dat men op deze manier een betere wereld kan bewerkstelligen.’

Dát is uw punt. U vindt mensenrechtenpolitiek illusiepolitiek.

ANKERSMIT ‘Het is nu illusiepolitiek, anders dan toen Amerika de hegemoniale macht was en iedereen de wet kon voorschrijven. Zelfs in een pieteprotlandje als Irak hebben ze geen democratie en mensenrechten kunnen brengen, zoals de bedoeling was. Dat zijn alleen vrome uitspraken gebleven. Daar komt bij dat het Westen zijn morele gezag kwijt is, zeker na alles wat Bush heeft gedaan. Een Amerika dat iedereen de les gaat lezen over de mensenrechten, dat is niet meer geloofwaardig.’

KENNEDY ‘Ik kijk hier anders tegenaan. De geschiedenis leert ook andere lessen. In

de jaren zestig wilden de Amerikanen de democratie naar Vietnam exporteren. Dat is niet gelukt. Maar tegelijkertijd heeft de nadruk op mensenrechten in die jaren ons wel de Helsinki-akkoorden van 1975 opgeleverd, met belangrijke passages over dat onderwerp. Ook toentertijd was de verwachting over het effect laaggespannen. Achteraf bezien was Helsinki '75 niettemin toch een belangrijk moment. Niet zozeer doordat het hart van de Sovjet-Unie zelf ging kloppen voor mensenrechten, als wel doordat kleine dissidente groeperingen in de Sovjet-Unie en vooral in Oost-Europa Helsinki erg serieus namen. Denk aan Charta 77, met Václav Havel als een van de voormannen. Geen Charta 77 zonder Helsinki '75.'

'De vraag is nu welke ontwikkeling China zal doormaken. Het zal niet binnen het volgende decennium een democratie naar westerse snit worden, lijkt mij, maar ik verwacht wel dat er in de Chinese samenleving een dynamiek op gang komt. De regering zal in toenemende mate onder druk komen te staan om de regels van de rechtsstaat te eerbiedigen en basale rechten in acht te nemen. Dat is een van de spannendste vragen voor de komende decennia. Hoe gaat de Chinese samenleving zich ontwikkelen, met al die welvaart en de hooggespannen verwachtingen van de bevolking?'

ANKERSMIT 'Ik ben dat met James eens. Met China gaat het de goede kant op. Kijk naar China in de nadagen van Mao en kijk naar China nu, amper dertig jaar later. Dat verschil is immens. Daarom is het een beetje dwaas om die Chinezen nu verschrikkelijk te gaan beleren over de mensenrechten. Wij hier, in West-Europa, hebben er ook een paar honderd jaar over gedaan om het zo netjes te krijgen, dus mogen zij er even de tijd voor nemen. Dat gaat altijd langs de wegen der geleidelijkheid en die worden bepaald door de marges

van wat er in het eigen land mogelijk is. In een moderne kapitalistische samenleving als de Chinese bezig is te worden, zal men kiezen voor een bepaald arrangement tussen de staat en de economie, waarmee een vorm van democratie goed harmonieert. Democratie is gewoon een beter functionerend systeem dan een samenleving die van boven naar beneden is georganiseerd, zoals een dictatuur.'

'Bovendien staan de mensenrechten hier in het Westen zelf al flink onder druk. Denk aan de algehele minachting voor privacy, aan Italië waar al geen persvrijheid meer schijnt te zijn, of aan de VS met zijn Abu Ghraib en Guantánamo Bay. Dat beklemtonen van de mensenrechten door het Westen kan dus bij anderen makkelijk hypocriet overkomen.'

Tussen China en Amerika is een soort symbiotische relatie gegroeid. Amerika heeft China nodig als financier van zijn schulden, China heeft Amerika nodig als afzetmarkt. Je kunt je voorstellen dat beide landen dan een voorbeeld voor elkaar zijn. China laat Amerika zien hoe een land zijn financiën op orde houdt en overconsumptie beteugelt, Amerika laat China zien hoe een land zijn bevolking van de welvaart laat profiteren.

ANKERSMIT 'Maar de realiteit is een andere. De realiteit is dat die overconsumptie in de VS een ingesleten gewoonte is geworden. De Amerikanen zullen eindeloos moeten blijven lenen bij de Chinezen. Het grootste deel van de miljarden die Obama uitgeeft, wordt weliswaar gewoon bijgedrukt, maar het andere moet toch weer uit China komen.'

U zegt dat de Amerikanen niet van hun zonden hebben geleerd.

ANKERSMIT ‘Nee. Dat hele program van Obama is nog eens een nieuwe ronde in het grote financiële piramidespel. Dat vind ik het griezelige, dat bij de bel die nu geblazen wordt, alle bellen van oud-Fedpresident Alan Greenspan in het niet verdwijnen. De inzet is ongekend groot en daarmee ook de risico’s. Ze gokken daar in de VS op een schaal die ik wel heel onverantwoord vind.’

Wat gebeurt er als het vertrouwen in de solvabiliteit van Amerika wegvalt?

ANKERSMIT ‘Dan ligt werkelijk de wereld op zijn gat. Het economische systeem zal worden ontwricht, de dollar zal niks meer waard zijn en de wereld zal te maken krijgen met een geweldige inflatie. Dat wordt de Duitse hyperinflatie van 1923 op wereldschaal. Allerlei schulden zullen niet meer verrekend kunnen worden.’

KENNEDY ‘En dat gaat gebeuren?’

ANKERSMIT ‘Nou, ik begrijp van de experts dat deze mogelijkheid reëel is als straks de afrekening komt voor de schuldenlast die de VS nu opbouwen.’

KENNEDY ‘Ik vind het moeilijk hierover iets te voorspellen. We hebben aan de ene kant een wereldeconomie die nog steeds afhankelijk is van wat de Amerikanen doen. Aan de andere kant is Amerika niet meer de leidende natie van weleer en zijn de Amerikanen in afnemende mate in staat om financieel leiding te geven aan de wereldmarkten. Wat gaat er dan gebeuren? Gaan we dan naar een wereld waarin er geen koning in Israël is en iedereen maar wat doet? Dat lijkt mij geen recept voor stabiliteit.’

ANKERSMIT ‘Maar het is wel de realiteit, of je het nu leuk vindt of niet. Het grootste probleem is, dunkt me, dat er geen ver-reikende beslissingen meer mogelijk zijn om de ecologische wereldramp die op ons afkomt te keren. Iedereen weet dat als er

binnen twintig jaar niets wordt gedaan aan die CO₂-uitstoot, een aantal onomkeerbare klimatologische mechanismen op gang komt en we dan een ecologische apocalyps krijgen. Dat is nu al moeilijk te voorkomen, laat staan in een multipolaire orde waarin de grootmacht ontbreekt die zijn gewicht achter zo’n ver-reikend doel kan zetten. Allerlei internationale organisaties, zoals de VN, zullen in zo’n orde hun autonome rol kwijt zijn en, voor zover zij überhaupt nog zullen voortbestaan, een exponent worden van het spel der naties. De mensheid staat dan niet meer een instrument ter beschikking om de ecologische catastrofe af te wenden. Dan is ons treurig lot bezegeld.’

KENNEDY ‘Tenzij er leiders opstaan die het grote belang ervan inzien en met hun land het voortouw nemen. Dat moet je toch niet helemaal uitsluiten.’

Dan moet er wel consensus over de aard van het probleem én over een oplossing bestaan. Dat wordt lastig.

KENNEDY ‘Dan moet je regeringen hebben die bereid zijn om aan zo’n consensus te bouwen en daarin de leiding te nemen. Dat is eigenlijk de enige hoop die ik kan hebben.’

ANKERSMIT ‘Ik ben bang dat zo’n consensus pas echt mogelijk is wanneer de ramp zich voordoet. En dan nog vraag ik me af wat haalbaar is zonder dat er grote conflicten en wereldwijde spanningen ontstaan. Stel dat het hele Midden-Oosten opdroogt en Turkije komt onder druk te staan een aantal van zijn rivieren naar dat gebied om te leggen, om te voorkomen dat iedereen daar sterft. Dan vraag je nogal wat van zo’n land! Ik zie dat somber in. Hoe kun je in zo’n situatie, in een multipolaire wereld, een rationele consensus smeden? Dat zie ik niet voor me. Nee, alleen als de Amerikanen op het hoogtepunt van hun macht voor het klimaat zouden heb-

ben gekozen en niet voor oorlog in Irak, was de situatie wellicht anders geweest.’

KENNEDY ‘Denk je dat ze dan Turkije ervan hadden kunnen overtuigen om de rivieren naar het Midden-Oosten om te leggen?’

ANKERSMIT ‘Stel dat Bush in 2000 op het hoogtepunt van zijn macht, met alle signalen voor het klimaat op rood, had gezegd: “Het gaat helemaal mis en als we nu niet ingrijpen, dan is er geen wereld meer voor onze kinderen en kleinkinderen. Dat hebben jullie maar te accepteren en we hebben een militair apparaat achter ons dat er wel voor zal zorgen dat jullie dat accepteren.” Dan hadden we nog een kans gehad.’

KENNEDY ‘China en India zouden daarvoor zijn bezwaken?’

ANKERSMIT ‘Nou, wellicht. Het zou ook toen heel moeilijk zijn geweest. Maar nu zijn de kansen volledig verkeken.’

KENNEDY ‘Ik zou enkele kanttekeningen bij dit vertoog willen plaatsen. In de eerste plaats is die beweging naar een multipolaire wereld al langer gaande, al vóór het aantreden van Bush jr. Bush heeft dat proces niet zozeer teweeggebracht, als wel bespoedigd. Het is een geleidelijk proces. In de tweede plaats heeft Bush de leidende positie van de Verenigde Staten in de wereld zeker niet volledig verspeeld. Ik denk dat de VS op tal van terreinen nog steeds een dominante rol spelen en het vermogen hebben om de wereld een zetje in een andere richting te geven. Ze nemen nu het voortouw in Afghanistan. Hoe je het ook wendt of keert, hun militaire vermogen is nog steeds superieur.’

ANKERSMIT ‘Landen als China en Rus-

land zijn zich zwaar aan het bewapenen. Zij willen hun militaire apparaat substantieel uitbouwen.’

KENNEDY ‘Dat zal wel de nodige tijd vergen. Het is zeker niet zo dat de Amerikanen voor eeuwig en altijd een dominante militaire rol zullen blijven vervullen. Maar nu is er nog geen ander land dan de Verenigde Staten dat de positie heeft om die rol van militaire hegemoon te spelen. En als we spreken over de morele macht van de Verenigde Staten, zou ik graag de relativerende kanttekening willen plaatsen dat die in de jaren zestig en zeventig evenzeer enorme klappen heeft opgelopen. De geloofwaardigheid van de Verenigde Staten als brenger van de democratie was ook destijds, ten tijde van de Vietnamoorlog, zeer twijfelachtig. Dat anti-americanisme van toen in Europa bespeur ik nu niet meer in zo’n sterke mate. Ik denk dat de geestdrift die Obama opwekt deels te maken heeft met de behoefte om te kunnen geloven in een goed Amerika.’

De behoefte aan een moreel gezagsherstel van de VS, om het zo te zeggen.

KENNEDY ‘Inderdaad, aan een moreel sterk Amerika. Mensen voelen aan dat ze er belang bij hebben dat een leidende natie als de VS een fatsoenlijke morele standaard vertegenwoordigt. Ze vinden het belangrijk dat Obama model staat voor de morele rol die de VS in de wereld kunnen hebben, mits de zaken in eigen huis op orde zijn. Ik hoop dat Amerika zich wat dit betreft kan herstellen. Dat is niet gedaan in één dag, maar het kan, om niet te zeggen: *Yes, we can.*’

Zie Carsten Holbraad, *The Concert of Europe. A study in German and British international theory, 1815-1914*. Gedigitaliseerd op 22 oktober 2008; p. 83.

Noot

1 Leopold von Ranke (Wiehe, 21 december 1795 - Berlijn, 23 mei 1886) was een Duits historicus.